

Çabahar Anlaşması: İran-Hindistan-Afganistan Baharı

Çabaha anlaşması İnan-Hindistan-Afganistan tarafından bütün bölge ülkelerinin davet edildiği bir bölgesel işbirliği anlaşması olarak sunulmasına rağmen temelde Çin-Pakistan ekonomik işbirliğinin bölgede yaratacağı nüfuz alanına karşı yeni bir stratejik hat olarak ortaya çıkmıştır.

Pınar ARIKAN

Cabaha (Chabaha) İnan'ın güneydoğusunda Oman körfezi kıyısında yer alan bir Oman Őehiridir. Bir rivayete göre bölgede sıcaklık değişimi minimum düzeyde olduğundan ve dört mevsim bahar yaşandığından Őehre 'dört bahar' anlamında 'Çabaha' adı verilmiştir. 23 Mayıs 2016'da Tahran'da İnan-Hindistan-Afganistan arasında imzalanan Çabaha Anlaşması, İnan Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani tarafından 'üç ülke için bahar' olarak tanımlanmıştır. Ruhani'ye göre bu anlaşma sadece bir ekonomik anlaşma değil aynı zamanda siyasi ve bölgesel bir belgedir ve 'bölge ülkelerinin bölgesel fırsatları yine bölgeleri için kullandıkları' mesajını dünyaya vermektedir. Anlaşma, Hindistan'ın Çabaha limanına yapacağı 500 milyon dolar yatırım ile Hindistan ile Afganistan'ı İnan üzerinden deniz ve kara yoluyla birbirine bağlamak hedefindedir. Böylece İnan, Hindistan'ın Orta Asya ve Kafkaslar ile 'güvenli' bir Şekilde bağlantısını sağlamayı vadetmiştir.

İnan ile Hindistan'ın stratejik işbirliği yeni bir mevzu olmamakla birlikte 23 Mayıs'ta imzalanan l anlaşma bu işbirliğinin bölgesel düzeye taşındığını göstermektedir. İnan ile Hindistan arasında stratejik işbirliğine yönelik ilk adımlar 10 Nisan 2001'de imzalanan Tahran Deklarasyonu ile 25 Ocak 2003'te imzalanan Yeni Delhi Deklarasyonu'dur. Dönemin İnan Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi'nin Hindistan ziyareti sırasında imzalanan

Yeni Delhi Deklarasyonu, İnan ile Hindistan arasında sadece ticaret işbirliğini değil askeri ilişkileri de güçlendirme hedefindeydi. Yeni Delhi Deklarasyonu'nda hidrokarbon dışındaki malların ticaretinin artırılması, Çabaha liman kompleksinin ortak çaba ile geliştirilmesi, Hindistan-İnan stratejik diyalğı, ulusal güvenlik kaygıları konusunda kurumsal iletişim sağlanması gibi konular ne çıkmaktaydı. Deklarasyon aynı zamanda iki ülkenin stratejik ilişkisinin Afganistan gibi üçüncü ülkelere de genişletilmesini öngörmekteydi. 23 Mayıs'ta İnan-Hindistan-Afganistan arasında varılan Çabaha anlaşması 2003 hedeflerinin hayata geçirilmesi olarak da görülebilir.

İnan-Hindistan İlişkileri

1979'da İslam Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Hindistan ile İnan arasındaki ilk resmi temas 1993'te Hindistan Başbakanı Őri Narasimha'nın İnan'a yaptığı ziyareti. 1995'te İnan Cumhurbaşkanı Haşemi Rafsancani Hindistan'a ziyaret gerçekleştirmiş, bir yıl sonrasında ise Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı Őri R. K. Narayanan İnan'ı ziyaret etmişti. 2001'de Hindistan Başbakanı Atal Bihari Vajpayee'nin Tahran ziyareti sonrasında ise iki ülkenin ilişkilerinde stratejik işbirliğinden söz edilmeye başlandı. 2001'de kurulan Hindistan-İnan Stratejik Diyalog mekanizması ile iki ülkenin dışişleri temsilcileri arasında düzenlenen

toplantılar 2005'e kadar devam etti. Ocak 2003'te İnan Cumhurbaşkanı Hatemi'nin Hindistan ziyareti sırasında imzalanan 'Yeni Delhi Deklarasyonu,' daha istikrarlı, güvenli ve müreffeh bir bölge ve güçlü bölgesel ve küresel işbirliği için stratejik ortaklık vizyonunu ortaya koymuştu. 29 Nisan 2008'de ise İnan Cumhurbaşkanı Ahmedinecad, 'Doğuya Yöneliş' siyaseti çerçevesinde Hindistan'ı ziyaret ederek ilişkilere ivme kazandırdı ve kurulan istiare mekanizmaları ile düzenli olarak ikili görüşmeler gerçekleştirilmeye başlandı.

İki lke arasında sürdürülen diyalog zorluklardan masun değildi. Temmuz 2005'te Hindistan'ın ABD ile imzaladığı sivil nükleer işbirliği ereve anlaşması İnan-Hindistan ilişkilerine gölge düşürdü. Stratejik ortaklık temelinde imzalanan anlaşma çerçevesinde ABD, Hindistan'ın İnan gibi 'istikrarsız' devletlere olan enerji bağımlılığını azaltma sözü verdi. 24 Eylül 2005'te Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (UAEK) İnan'a nükleer silahsızlanma tedbirleri anlaşmasının uygulanması görüşürken Hindistan, ABD ile birlikte kabul oyu verdi. Hindistan bu oyun İnan ile uluslararası toplum arasında oluşacak bir çatışmayı engellemek amacını taşıdığını iddia etmişse de İnan tarafından Hindistan'ın ikili ilişkilerde geri adım atması olarak algılandı. Őubat 2006'da İnan nükleer dosyasının UA EK'den BM Güvenlik Konseyi'ne sevk edilmesi görüşülürken Hindistan'ın tekrar

İran'a karşı oy vermesi hayal kırıklığına neden oldu. Ahmedinecad'ın 2008'deki ziyaretiyle ilişkiler yeniden canlanmışsa da 2010'dan itibaren İran'a nükleer programı nedeniyle uygulanan yaptırımlara Batı ile ticari ve stratejik ilişkilerini koruma çabasındaki Hindistan'ın da katılması, iki ülkenin işbirliğini sekteye uğrattı. 14 Temmuz 2015'te P5+1 ile İran arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (KOEP) imzalanmasıyla iki ülke stratejik işbirliği doğrultusunda harekete geçti.

Çabaha Anlaşmasına Giden Süreç

23 Mayıs 2016'da İran-Hindistan-Afganistan arasında imzalanan Çabaha anlaşmasına giden süreç İran ile P5+1 arasındaki nükleer müzakerelerin başlamasıyla ivme kazandı. Bu sürecin enerji ve ticaret ile güvenlik olmak üzere iki boyutu vardı.

Nükleer müzakerelerin İran ile Hindistan ticari ilişkilerine ilk yansımaları artan petrol ticareti oldu. 2012 öncesinde Hindistan'ın ikinci büyük petrol ihracatçısı olan İran, 2012-2013'te yedinci sıraya gerilemişti. Yaptırımların kalkmasının ardından ise Aralık 2015'te İran Hindistan'ın beşinci büyük petrol tedarikçisi konumuna yükseldi. Hızla artan petrol ticaretinin yanında Hindistan, Nisan 2015'te Farzad-B doğalgaz sahasının işletimini geri almak üzere girişimde bulundu. 2002'de İran Ulusal Petrol Şirketi ile Hindistan'ın ONGC Videsh Ltd. Şirketi arasında imzalanan anlaşma sonrasında 2008'de sahada arama faaliyetlerine başlayan Hindistan uluslararası yaptırımlardan dolayı

Mart 2013'te sahadan çekilmişti. Öte yandan Hindistan, İran'da 1.3 ton üretim kapasiteli üre gübresi fabrikası kurarak burada üretilen gübreyi Hindistan'a taşımaya teklif etti. Mayıs 2015'te Hindistan, Çabaha limanını geliştirmek üzere büyük bir projeye başladığını açıkladı. Afganistan yoluyla Orta Asya'ya açılacak bir ticaret koridoru oluşturmayı hedefleyen proje, Afganistan'ın Garland otoyoluna mevcut İran karayolu ve 2009 yılında Hindistan'ın Afganistan'da inşa ettiği Zaranj-Delaram yolu ile bağlanacaktı. Çabaha limanı ise ham petrol ve üre gübresi ihracı için kullanılacak ve böylece Hindistan'ın ulaştırma maliyeti azalacaktı. Limanın Hindistan'ın Orta Asya ticaretindeki ulaştırma maliyeti ile nakliye süresini de üçte bir oranında azaltması öngörülmüştü. 7 Mayıs 2015'te İran ile Hindistan arasında imzalanan Mutabakat Anlaşmasıyla Hindistan projenin birinci aşaması için 195 milyon dolar yatırım yapma vadinde bulundu.

Çabaha projesi Hindistan'ın bölgesel ticaretinde olduğu kadar ham petrol ihtiyacının karşılanması için de önem arz etmektedir. Hindistan, dünyanın dördüncü büyük petrol tüketicisi ve üçüncü büyük petrol ithalatçısıdır. Petrol ihtiyacının yüzde seksenini ithal etmekte olan Hindistan'ın hızla büyüyen ekonomisi ülkenin akaryakıt ihtiyacını da artırmaktadır. Nitekim Haziran 2015'te Hindistan Petrol Bakanı Dharmendra Pradhan, Hindistan'ın yeni petrol diplomasisini şu şekilde açıklamıştır: Yeni petrol ve gaz sahaları satın alınması, daha iyi şartlarda ithalat kaynağı, petrol boru hatları ve rafineri sektörlerine yatırımın artırılması, Hindistan'ın nitelikli

işgücünden yararlanabileceği mühendislik ve inşaat firmaları için yeni işler alınması. Petrol diplomasisi çerçevesinde Pradhan, Haziran ayında Viyana'da İran Petrol Bakanı Bijan Zangeneh ile buluşarak Farzad-B sahasının da içinde yer aldığı Farsi kıyı petrol ve doğalgaz sahasına yatırım ile İran'dan Hindistan'a inşa edilecek doğalgaz boru hattı konularını görüştü.

Çabaha anlaşması sürecinde ülkelerin güvenlik kaygıları da önemli rol oynadı. Modi ile Ruhani, Haziran 2015'te Rusya'da BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü ortak zirvesinde yaptıkları görüşmede iki ülkenin terörizme karşı mücadeledeki rolüne değindi. Ruhani, bölgede terörizmi ortadan kaldırmak için iki ülkenin işbirliğinin gerekliliğini ifade ederken Modi İran'ın BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 'Dünya Şiddet ve Aşırıılık Karşısında' girişimine işaret ederek İran'ın terörizmle mücadelede stratejik rolünü vurguladı. 14 Ağustos'ta Hindistan'ı ziyaret eden İran Dışişleri Bakanı Zarif'in Hindistan Başbakanı Modi ile görüşmesinde ise bölgesel güvenlik için iki ülkenin işbirliğinin gerekliliği vurgulandı. İran ile P5+1'in anlaşmaya varmasından bir ay sonra gerçekleşen görüşmede müzakere ve işbirliği yoluyla ulaşılan KOEP'in diplomasinin savaş ve istikrarsızlığa karşı teşvik edildiği ortama katkı sağlayacağını ve bölgesel gelişmelerde de olumlu etki yapacağı söyleyen Zarif'e karşılık Modi bölgesel barış ve istikrarın teşviki için İran-Hindistan arasında istişarelerin devamlılığı çağrısında bulundu.

Çabaha Anlaşmasına giden süreçte son adımlar Hindistan Petrol ve Doğalgaz Bakanı Dharmendra Pradhan'ın 9 Nisan 2016'da ve

Hindistan Dışişleri Bakanı Sushma Swaraj'ın 16-17 Nisan'da İran'a yaptıkları ziyaretlerle atıldı. Hindistan Dışişleri Bakanı'nın ziyaretinde İran Cumhurbaşkanı Ruhani, Hindistan'ın hızla büyüyen hizmet ve teknoloji ürünleri ekonomisinin İran'ın zengin enerji kaynaklarından yararlanacağını ve İran'ın petrol ve doğalgaz kaynaklarına güvenli bir şekilde yararlanabileceğini ifade etti. Swaraj ise Hindistan ile İran'ın kazan-kazan oyunundan birlikte fayda sağlayacaklarını belirtti.

Anlaşma öncesinde Hindistan Başbakanı Modi'nin İran'a ziyaretinde altı konunun görüşülmesi bekleniyordu. Bunlar Çabahar limanı, Farzad-B doğalgaz sahasına yatırım, Uluslararası Kuzey-Güney Ulaştırma Koridoru, Hindistan-İran doğalgaz boru hattı, Basra Körfezi'nde nakliye noktasının güvenliği, Batı Asya'da bölgesel güvenliği. 15 yıl aradan sonra İran'ı ziyaret eden ilk Hindistan Başbakanı olan Modi, bu önemli stratejik ve ekonomik gündem maddeleriyle 22 Mayıs 2016'da Tahran'a geldi. 23 Mayıs 2016'da Afganistan Cumhurbaşkanı Ashraf Ghani'nin de Tahran'a varmasıyla Ruhani'nin 'Çabahar baharı' olarak adlandırıldığı anlaşmaya varıldı.

Çabahar Anlaşmasının Stratejik Önemi

İran-Hindistan-Afganistan arasında imzalanan üçlü işbirliği anlaşması bölgesel oyunu değiştiren bir gelişme olarak yorumlandı. Anlaşmanın taraflar için ekonomik olduğu kadar stratejik olarak da önemi bulunmaktadır.

Anlaşman, Çin-Pakistan Ekonomik Koridoruna ve Pakistan'ın

Gwadar limanını Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ne bağlayacak olan projeye alternatif oluşturmaktadır. Hindistan, Çin'in bölgedeki etkisine karşı koyabilecek ve Afganistan yoluyla enerji zengini Orta Asya ülkelerine daha fazla erişim sağlayabilecektir. Afganistan ise denize ulaşımını Pakistan üzerinden sağlamak zorunda kalmayacak ve böylece Pakistan'dan bağımsız politikalar geliştirebilecektir. Rusya da Çin'in Orta Asya'da giderek büyüyen etkisini dengelemek için kendisinden tehdit algılamadığı Hindistan gibi hızla büyüyen bir ekonomi ile ittifak kurabilecektir. İran ise enerji pazarında payını artırabilecek ve böylece Orta Doğu'da Suudi Arabistan ile bölgesel rekabetinde daha güçlü bir konuma gelebilecektir. İç siyasette ise İran, Sistan-Belucistan eyaletine yapılacak olan yatırım ve bu bölgeden Afganistan'a uzanan ticaret yolu ile hükümet karşıtı Beluc milliyetçi hareketini kontrol altına alabilme hedefindedir. Üç ülke kuracakları istişare mekanizması ile terörizm, uyuşturucu ticareti, siber suçlar gibi tehditlerle mücadelede işbirliği yapacaklardır.

Sonuç olarak Çabahar anlaşması İran-Hindistan-Afganistan tarafından bütün bölge ülkelerinin davet edildiği bir bölgesel işbirliği anlaşması olarak sunulmasına rağmen temelde Çin-Pakistan ekonomik işbirliğinin bölgede yaratacağı nüfuz alanına karşı yeni bir stratejik hat olarak ortaya çıkmıştır. İran'ın yaptırımların kalkmasından sonra Çin ile ekonomik ilişkilerini güçlendirme isteğini ve Hindistan'ın da enerji yollarını çeşitlendirmek amacıyla geçmişte geri çekildiği İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattı projesini yeniden

Ahmedinecad'ın 2008'deki ziyaretiyle ilişkiler yeniden canlanmışsa da 2010'dan itibaren İran'a nükleer programı nedeniyle uygulanan yaptırımlara Batı ile ticari ve stratejik ilişkilerini koruma çabasındaki Hindistan'ın da katılması, iki ülkenin işbirliğini sekteye uğrattı.

canlandırma isteğini ifade etmelerine rağmen Çin'i ve Pakistan'ı dışarıda bırakan ekonomik ve güvenlik işbirliğine imza atmış olmaları Çabahar anlaşmasını aynı zamanda bir dış politika aracına dönüştürmektedir. Bazı yorumcular tarafından İran ve Hindistan'ın Batı'ya rağmen anlaşması olarak görülen Çabahar, 2005'ten bu yana yaklaşık on yıl gecikmeyle yürürlüğe konulabilmiştir. Bugünkü ortamda Hindistan'ın ABD ve İsrail ile yakın ilişkilerini sürdürdüğü, İran'ın ise KOEP sonrasında izolasyonunun sona ermesinden faydalandığı düşünülürse Batı'ya rağmen değil Batı ile birlikte bu anlaşmaya varılabildiği aşikârdır.

*ORSAM Ortadoğu Danışmanı /
Dr. Akdeniz Üniversitesi*